

by het hoo-
gingen, licht-
en, den plich-
n, of zoo de
ht vorderen,
nchten: reg-
gegend, of ge-
in mij a God!
nen naar om-
nisoogen be-
en, door van

eenmaal het
n voor de be-
ten of aan on-

ering van die
er rechvaard-
oor of na de
de Vader en
Vader en den
volk daartoe
de bekeering
4, en voor de
ra en dit an-

met het bel-
waren, en
van ons een
de is. Alles
ig van Gods
rdient niet
nk.

of dit reeds
met wat we

oote publiek
Verbond be-
v-York ver-
v van de
emonstratie,
n kring nie-

esidentieho-
gt, want dat
wincien ver-
st op.

lstrekt geen
manifestatie,
Bond, en we
meester ten
het vloeken,
leden, belet-
het Vaandel.
thil, toek ver-
ering van dit
cht, dat we
van dit Ver-
se ook van

an niet met
als men bren,
en we wat
t, steeds ook
lijven eeren.
ord-Brabant
statie plaats
brooklynsche
kon worden

van 21 Ja-
1:

erende boven
den duizenden
arns bezijden
rds en kinde-
verenigingen
uit alle stan-
gingen — de
dat bidden —
uige en plech-
ten een Chris-
us heb ze me-
n in de hoofd

je.
eden zijn, dat
burg bevond,
kom. 't Was
stond in volle
slkten hemf.
ader ik Din
indelijke her-
eene verfris-
g op een ge-
nengenen zeg-
vol gedrukte
it, dat is ook
(noem ze vrij
tot toeganga-
n in Z. Hol-
N. Brabant,
aangetroffen
nijn een deci-
n centimeter,
st op vallen.
le oog." Hix

te een schil-
den gekruig-
den den den
te lezen:
t."

nder dan een

alleen doen
zen niet be-
Roomechen te
eengaan van
oomechen in

ve willen er
szins zullen
Moordlijk, in
n en op oor-
et opschrift:
orden opge-

elt het, als
vuile, on-
nd van onze
en liggen.

Prof. Dr. Hastie van Glasgow.

We beloofden terug te komen op de inau-
gurele oratie, waarmede Prof. Dr. Hastie
op 29 October 1895, te Glasgow, zijn
Chair of Divinity aan de openbare Uni-
versiteit aldaar aanvaard heeft, een rede
die nu pas is uitgegeven.

Voorzichtigheid maande uiteraard om
aanvankelijk bij de kennismaking met deze
rede op zijn hoede te zijn tegen teleur-
stelling. Zooveel toch zijn reeds met den Ge-
reformeerden en zelfs met den Calvinistischen
naam in Engeland en Amerika uitgekomen,
die van achteren bleken mannen van een heel
anderen geest te zijn, dat ook hier afwachten
van nadere inlichting niet overbodig was. En
zulk te meer omdat er ook in deze rede
enkele voorstellingen en uitdrukkingen wor-
den aangetroffen, die hier te lande allicht
aanstoot zouden geven, en niet onwaar-
schijnlijk eenige correctie zouden behoeven.

Reeds spoedig echter werd elke twijfel
weggenomen door een persoonlijk schrijven
van Prof. Dr. Hastie, waarin hij medde,
hoewel geboren Schot, de Nederlandsche
taal te hebben aangeleerd, ten einde in
staat te zijn van de nieuwe Gereformeerde
beweging ook in Nederland kennis te nemen;
diensvolgens Dr. Kuypers' Encyclopaedie
gelezen en op zijn colleges aanbevolen te
hebben; en in het gemeen met de Gerefor-
meerde actie hier te lande zeer hartelijk in te
stemmen, ook al hechtte hij meer aan Zwijg-
land dan wij dit in Nederland gewoon zijn. Hij
kwam er zelfs voor uit, dat hij den invloed
van de Gereformeerde actie in Nederland
op de Schotsche kerk nu reeds komen zag
en nog sterker voor de toekomst verwachtte.
„I believe, zoo luidde zijn woorden, that you
are doing great service to the cause of the
Reformed churches by your revival and
vindication of the Theology of the Reform-
ed churches and that your influence will
be greater among us in Scotland, when the
thoroughness and the earnestness of your
work becomes better known” 1).

Dit mocht hier niet verzwegen worden, op-
dat duidelijk aan onze lezers zou blijken, hoe
we hier metterdaad staan voor een weer-
opleven van den oud-Calvinistischen geest in
Schotland, en wel voor een weeropwa-
king, die juist evenals onze eigen beweging,
geen repressinatie bedoelt, maar afgaat op
ontwikkeling van de echt Gereformeerde
beginselen in een door onzen tijd en ons
denkbeest zijn gedichten vorm.

Men lette er toch op, dat in Schotland
en in Amerika wel nog steeds van Calvi-
nistische theologie gesproken werd, maar
dat sinds het optreden van Edwards met
zijn New England school, dit dusgenaemde
Calvinisme steeds meer verwaterde. Het
werd steeds meer wat men noemde een
„moderate Calvinism”, waarvan men den
zin en de betekenis het best verstaat, zoo
men weet dat b. v. Dr. Macpherson in zijn
Dogmatisch-historisch overzicht hier te lande
wijlen Dr. Van Oosterzee als een banier-
drager van dit „moderate Calvinism”
roemde.

Voegt men daar nu bij, dat enerzijds
de evolutie-theorie door vele moderate-
Calvinisten aanvaard werd, en dat tot zelfs
in Schotland de resultaten der Schriftcri-
tik in haar negatieve strekking met dit
„moderate Calvinism” niet in strijd werd
geacht, dan gevoelt men wat de betekenis
van een man als Prof. Hastie is, die niet
langer de oude vlag uit traditie blijft voe-
ren, maar een wezenlijk Gereformeerde lading
aan boord nam.

Men gevoelt dit aanstonds aan de geestdrift
waarmee hij zich over de Gereformeerde
theologie uitlaat.

Zoo zegt hij p. 65:

At the outset, be it briefly said, that no stu-
dent of the history of Theology, however catholic
his sympathies, however complete his philosophic
culture, or however large his intellectual aspi-
rations, need be ashamed to own his allegiance
to the Theology of the Reformed Church: to
live in the spirit of its faith, or to work in
its service. It was undoubtedly the profoundest
theological expression of the new religious life
of humanity that was quickened and unfolded
into being by the great creative impulse of the
modern world, the Reformation. For two cen-
turies and more, it moved in the van of all
new theological thought. It led the way in
Biblical criticism and exegesis; it introduced
distincter ethical reflection into Theology; and
it systematized the theological thinking of Pro-
testant Europe on the lines of modern science.
It has not only embodied the deepest modern
thought about God and divine things, but has
conditioned the profoundest philosophy in meta-
physics and ethics. It is only in this century
that it can be fairly said to have been in any
measure eclipsed, or in any way outstripped,
by the Lutheran Theology in its recent brilliant
development in the German Universities 2).

Evenzoo op blz. 74.

And as regards the Theology of the Reform-
ed Church more particularly, they have all
gone to show its incomparable superiority as a
system, have given new proofs of its unexhausted
vitality and capability of development, and have
shown more clearly than ever the thoroughly
scientific nature and universality of its method.
And in all this they appear to me to have done
nothing less than establish its character and
claim to be regarded as pre-eminently the
Scientific Theology of the modern world 3).

En niet minder kenteeknend op blz. 84.

We may even say in this connection, para-
doxical as it may appear, that the Contemporary
Psychology, Comparative History, and Philosophy
of Religion have discovered no new principle
that is strange to the Reformed Theology in
its original comprehensiveness and breadth, how-
ever valuable be the new material they have
accumulated for the illustration and develop-
ment of the Reformed system—which is indeed
the only theological system known to me in
which it can all find logical co-ordination and
ultimate consistency 4).

Hij heeft dan ook den moed zich tegen de
school van Ritschl over te stellen, niet als

ware deze een vinding van een op zich zelf
staand denken, maar overmits in deze ver-
derfelijke school de noodwendige consequentie
zit van het subjective standpunt der Luther-
sche theologie (Zie p. 67 v.v.).

The most living theological school in Ger-
many at the present hour is that of Ritschl,
which now dominates almost all the German
Universities. And notwithstanding the indig-
nant repudiation of Confessional theologians
like Luthardt and Frank, it is undoubtedly the
logical outcome of the original Lutheran Theo-
logy, which it claims genuinely to represent and
to modernize. But while acknowledging the
great good that is being done in detail by the
Ritschlian school in the department of Biblical,
and especially of New Testament Theology, and
while grateful for its influence in lifting up
again the historical Christ before the eyes of
bewildered and indifferent Germany, and quick-
ening anew the sense of the supreme value of
the Gospel of the Kingdom of God, the Ritsch-
lian system—if system it can be called—can
never take with us the place of the old Reform-
ed Theology, nor satisfy our present need.
In almost every respect, except in its appre-
ciation of the historical revelation through Jesus
Christ, it presents the greatest contrast to the
Reformed system and has no sympathy with it.
Its professed object is to separate Theology
entirely from philosophy and science, and to
confine it within a special sphere of its own,
of the narrowest and most exclusive kind. It
finds upon the same antagonism to reason that
led Luther to flout and jeer at it, as „the
beast,” and „Mrs Reason” (*Frau Vernunft*), the
old storm-raiser, although it gives a certain
philosophic dignity to its position by basing it
upon Kant's epistemology and theoretical agnos-
ticism. Ritschlianism is admittedly the product
of a reaction from the Speculative Theology
that preceded it; and carrying that reaction to
an extreme, it exhibits, on the whole, a falling
back on the old Socinian standpoint. Like the
Socinians, the Ritschlians deny the natural reli-
gious capacity of man; they repudiate all
Natural Theology; they take the same dualistic
and mechanical view of the Universe and of
the process of Revelation; and they spend their
strength mainly in acute criticism and historical
dissolution of the whole dogmatic process of the
past 5).

Hastie is thuis in de Gereformeerde the-
ologie, hij kent ze, doorziet haar strekking
en voelt haar tegenstellingen, met name ook
tegen het Socinianisme, waarvan hij terecht
zegt, dat het in de latere Gereformeerde
theologie toch weer insloep, en dat we juist
daaraan de latere inzinking van onze Gere-
formeerde theologie te wijten hebben. p. 79.

The Socinians with whose resultant attitude
on this point the Romanists and Lutherans
were practically at one, regarded the human
mind in the religious relation as a mere *tabula
rasa*, and took the psychological standpoint of
the Nominalists and Scotists of the Middle
Ages, as also held by the Ancient Greek
Sophists and the Empiricists and Positivists of
modern times. On the other hand, the theo-
logians of the Reformed Church, through the
clearer consciousness of the idea of their own
spiritual life as *revelated* in Christ Jesus, held
generally the psychological position of Plato
and Anselm, and many of them afterwards
found themselves in complete sympathy with
Des Cartes, who perhaps learned more from
them during his seclusion in Holland than they
did from him. The Reformed theologians were
thus the modern founders of Natural Theology
on its true psychological basis, and their system
is profoundly theistic throughout, in the most
comprehensive and also in the most rational
sense of the term. Notwithstanding a certain
popular misconception to the contrary, which
has been fostered by the polemical Lutheran
theologians, the Reformed Theology, while
rational in the highest sense, has no affinity
properly with Socinianism, but is as fundamen-
tally anti-Socinian as it is anti-Roman; and in
view of its victorious polemic against the old
Socinianism, no theologian of the Reformed
Church who understands truly the basis, genius,
and outlook of the Theology he has inherited,
will ever be tempted to fall back on the Soc-
inian standpoint, which, as we have seen, has
been the case with the latest Lutheranism in
the Ritschlian School 6).

Hastie verstaat de betekenis van het Ver-
bond. p. 82.

This was especially the work of the Federal
Theology, which became the characteristic Theo-
logy of Scotland and is written on every page
of the history of the Scottish Church, which
goes back to Bullinger's *Compendium* of 1556,
which forms the central principle of the West-
minster Confession of Faith, and which was
only carried out with greater formal comple-
teness—often, indeed, with an excess of artificial
legitimacy—by Cocceius and his school. The
idea of a covenant relationship between God
and man, is the characteristic conception of
the essence of religion in the Reformed Theo-
logy. It is the principle of a personal spiritual
communion between God and man 7).

Hij doorziet uitnemend goed de groote
betekenis van de Gereformeerde belijdenis
aangaande het „zaad der religie,” dat in den
mensch als mensch gelegd, en alzoo onaf-
scheidelijk is van de menselijke natuur.
p. 76.

From the very outset the Reformed Theo-
logy not only gave consideration to the essen-
tial nature of religion in itself, but determined
its immanence and potentiality as an original
and inseparable element of human nature with
the most remarkable definiteness, and delibera-
tely made it the basis of the whole theological
system. This was done in distinct opposition
to the antagonistic view of the contingency and
externality of religion held and advocated in
the Age of the Reformation by the Romanists,
the Socinians, and the Lutherans, and so as
to make it a cardinal principle of the Reform-
ed Theology in contrast to them. The Roma-
nists held that the primary religious endow-
ment of human nature was not natural to its
constitution, but was a *donum superadditum* or
donum supernaturalis, which was lost by the
Fall. The Socinians practically held that man
was not endowed by nature with any inherent
religious capacity at all, and accordingly that
his constitution in his natural state is virtually
a non-religious one fitted merely for a life of
moral dominion, fit up by the exercise of in-
telligent reason, which, however, could not of

itself attain to any true knowledge of God.
Luther, while holding the primary endowment
of an original righteousness, yet maintained that
it had been so completely corrupted by the
Fall that man in his natural state of sin could
attain to no true knowledge of God, but had
rather fallen to such a degree as to be, in
matters of religion, as it were, „a stock or a
stone, or a lifeless statue” (*Com. in Genes. 19*).
The Romanists, Socinians, and Lutherans thus
agreed, from their different points of view, in
denying that any natural religious knowledge
was possible to man, and in making him en-
tirely dependent upon external supernatural reve-
lation for all his knowledge of God and divine
things. In direct contrast to this position, the
great Reformed theologians laid down the prin-
ciple that while the natural knowledge of God
had become obscured by sin, it had not been
entirely lost, that every human soul was endo-
wed by nature with a religious faculty, propen-
sion, germ, or felt need implanted by God Him-
self, by which it was continually kept in a cer-
tain religious relationship with Him, and made
capable of receiving and appropriating His
higher revelation of Himself 8).

En niet minder nadruk legt hij op de
objectieve zijde onzer belijdenis aangaande
God, en de cosmologische betekenis die
daardoor aan de Gereformeerde belijdenis
eigen is. p. 86.

A second distinctive principle of the Reform-
ed Theology is its constant striving after true
objective knowledge of God, and its making
the supreme conception of the living revealed God
rule the whole theological system. The strength
of the Reformed Theology has always been its
universal and transcendent doctrine of God. In
contrast to all merely subjective systems, it is
predominantly and consciously objective in its
theological character. It claims to know God
with perfect certainty, in His essential nature
and attributes and working, in so far as these
have been manifested and revealed by Himself.
It carries everything directly up to God, and
explains everything by God, so as to be at once
the completest protest against all subjective
religious resting for salvation on the finite and
the creaturely, and the completest elucidation
of the ultimate meaning and significance of the
finite universe and human life in their absolute
dependence on God alone. This is the basis
of its synthetic and speculative character. Con-
temporary thought is ever realizing more pain-
fully the inadequacy of a merely subjective
religion, and the futility even of a science or
philosophy of religion that deals only with its
empirical or historical phenomena, without
reaching their ultimate and absolute ground in
God. Mere religious subjectivity, so prevalent
in modern times as to be held by many to be
characteristic of Protestantism, has been found
of itself so variable, empty, and uncertain, that
we are now threatened with a universal agnos-
ticism as the outcome, in utter despair of ob-
jective theological truth. It is at this point
where the return to the original Theology of
the Reformed Church obtains its greatest ur-
gency, and where its revival in the present
century has its deepest significance. That Theo-
logy has ever been distinctively Theocentric, or
as we might rather call it Theistic; and in its
strong, clear, universal exhibition of the idea
of God as intelligibly manifested everywhere in
the world, and as culminating in an inherent
necessity and certainty in the Christian re-
velation of redemption, lies its inestimable and
incomparable value for us still 9).

Doch hoe hoog ook zijn bewondering sta-
over den rijkdom, de juistheid en de schoone-
heid der Gereformeerde belijdenis, toch wil
hij niet repristineeren, maar ontwikkelen uit
de beginselen. p. 93.

Undoubtedly the system requires new deve-
lopment and exposition, especially on its ethical
side, that it may be again brought more fruit-
fully to bear upon the whole practical work
of the Church and all the new social problems
of the time. But while admitting this, it is yet
manifestly at one with the whole trend of con-
temporary science, which is again becoming
more alive to religion, and all the intellectual
forces of the time seem setting in its direc-
tion 10).

Die ontwikkeling mag intusschen nooit
afwijken van de oude paden zijn. p. 103.

As it seems to me, the chief peril now threat-
ening it, is not its supposed repudiation or
refutation by modern science, but the more
unheeded danger that it may be seduced from
the old tried paths to wander away after the
more ephemeral and meretricious novelties
of the hour. While it is important that our Theo-
logy should be continually enriched and en-
larged by the assimilation of all new truth that
is cognate to it, come whence and how it may,
it is equally important that it be kept moving
on its own lines, and be preserved from the
chaos of unrelated ideas that are alien to the
special form of Christian life of our people and
their proper habits of thought. And undoubt-
edly this will best be achieved by carrying
forward the theological development in harmony
with the great fundamental principles and the
unexhausted resources of the received system.
Progress will thus become genuinely historical
and continuous; it will proceed at once in
living sympathy with the actual movement of
the Church, and be pregnant with new prac-
tical achievements—“without haste, without
rest,” and without the danger or the shock of
utterly untried or uncertain experiments 11).

Meer aanhalen durven we niet.
We besluiten daarom met den titel af te
schrijven, opdat wie Engelsch leest zich dit
geschrift aanschaft, en het in zijn geheel
geniet.

De titel is: *Theology as Science*, by Dr.
W. Hastie, D.D., Glasgow, MacLehose and
Sons, 1899.

1) Ik geloof, dat gij een grooten dienst bewijst
aan de zaak der Gereformeerde kerken door uw
weeropwekking en verdediging van de Theologie
der Gereformeerde kerken, en dat uw invloed onder
ons in Schotland grooter zal wezen, wanneer de
diepte en ernst van uw werk beter bekend wordt.

2) In den aanvang van mijn betoog heb ik er
op gewezen, dat niemand, die de geschiedenis der
Theologie bestudeert, hoe groot zijn liefde voor de kerk
in haar geheel, hoe uitnemend zijn filosofische
ontwikkeling, of hoe hoog zijn intellectueel stand-
punt ook zijn moge, zich behoort te schamen trouw
te zijn aan de Theologie der Gereformeerde kerk,
te leven uit den geest van haar belijdenis of te

arbeiten in haren dienst. Ten aanzien geroepen
en ontwikkeld door de Reformatie — die groote sche-
pingskracht der nieuwe wereld — was de Gerefor-
meerde Theologie ongetwijfeld de diepste theologi-
sche uiting van het nieuwe religieuze leven der
menschheid. Gedurende meer dan twee eeuwen was
zij de leidende van alle nieuwe theologische ge-
dachten. Zij baande den weg voor critiek en exegese
der Schrift, zij bracht duidelijker ethische bescho-
wingen in de Theologie, en zij systematiseerde het
theologisch denken van het Protestantische Europa
naar de lijnen der nieuwe wetenschap. Zij heeft
niet alleen het leven geschonken aan de diepste ge-
dachte van den nieuwsten tijd over God en God-
delijke zaken, maar zij heeft ook de diepste
philosophische gedachten in metaphysiek en ethiek
blootgelegd. Slechts in deze eeuw kan men reguen,
dat zij eenigzins in de schaduw gesteld of voorbij
gestreefd wordt door de Lutherische theologie in
haar laatste schitterende ontwikkeling aan de Duitse
Universiteiten.

3) Wat betreft de Theologie der Gereformeerde
kerk in het bijzonder, hebben zij allen — *Barth,
Schweizer, Sackeburger en anderen* — haar onver-
gelijkelijke voortreffelijkheid als stelsel aange-
toond, nieuwe bewijzen geleverd voor haar onuitputtelijke
levenskracht en vatbaarheid voor altijd nieuwe ont-
wikkelingsvormen, en duidelijker dan ooit te voren
het door en door wetenschappelijke van haar ka-
rakter en het allesomvattende van haar methode
aangegeven. En in dit alles hebben zij niet slechts
recht doen wedervaren aan haar karakter, en haren
eisch, om erkend te worden als de eerste wet-
enschappelijke Theologie der nieuwe wereld, ge-
wettigd.

4) Wij beweren zelfs, hoe tegenstrijdig het klink-
en moge, dat de hedendaagsche psychologie, de
vergelijkende studie der geschiedenis en de wijsbe-
geerte van den godsdienst geen *nieuw beginsel* heb-
ben ontdekt, dat vreemd is aan de Gereformeerde
Theologie in haar oorspronkelijke uitgebreidheid,
van hoewel waarde de *stoffelijke* bijdragen ook
nogen zijn, die zij geleverd hebben voor de toer-
lichting en ontwikkeling der Gereformeerde Theo-
logie, een stelsel, dat onder alle mij bekende
stelsels, de meeste geschiktheid bezit, om de onder-
scheidende onderwerpen derwijze oplogische wijze te
coördineren, dat ze toch ten slotte blijven een ge-
heel te vormen.

5) De meest invloedrijke theologische school in
Duitsland is op 't oogenblik de school van Ritschl,
die nu aan bijna al de Duitse Universiteiten de lei-
ding in handen heeft. En niettegenstaande de veront-
waardiging, waarmede de Confessionele theologen,
als Luthardt en Frank haar verwerven, is zij het logi-
sche gevolg van de oorspronkelijke Lutherische Theo-
logie, die zij openlijk beweert te vertegenwoordigen
en te wijzen naar de begrippen van den nieuweren
tijd. Maar terwijl wij de groote verdiensten van de
Ritschliansche school erkennen in de Theologia
Biblica, bijzonderlijk van het Nieuwe Testament,
en terwijl wij dankbaar zijn voor haren arbeid, om
den Christus der historie weder op te heffen voor
de oogen van het afgedoolde en onverschillige
Duitsland, en weder op te wekken het besef van
de uitnemende waarde van het Evangelie van het
Koninkrijk Gods, zal toch het Ritschliansche stel-
sel — zoo het een stelsel kan genoemd worden —
voor ons nooit de plaats innemen van de oude Ge-
reformeerde Theologie, noch ook in onze tegen-
woordige behoefte voorzien. In bijna ieder opzicht,
behalve dat de waardering van de historische open-
baring door Jesus Christus, toont het allerwegen
de grootste tegenstellingen met het Gereformeerde
stelsel. Maar tegen getuigenis beoogt het een volko-
men scheiding tusschen de Theologie enerzijds en de
philosophie en de wetenschap anderzijds, om vervolgens de Theologie, zoo
nauw en exclusief mogelijk op te sluiten in haar
eigen sfeer. Het bouwt zijn gedachten op den
zelfden afkeer van de rede, die Luther er toe bracht
haar te beschouwen en te beschimpen als „het beest”
en „Mevrouw Rede” (*Frau Vernunft*), de oude
twistverkester; hoewel het aan den anderen kant
toch weer een zekere filosofische waardigheid
aan zijn positie weet te verlenen, door haar te
gronden op Kant's wetenschapsleer en theoretisch
agnosticisme. Men erkent algemeen, dat de Ritsch-
liansche geloofsleer het gevolg is van een reactie
tegen de speculative Theologie, die er aan vooraf-
ging; en terwijl die reactie tot het uiterste wordt
doorgevoerd, is over algemeen een terugkeer
tot het oude Sociniaansche standpunt duidelijk merk-
baar. Evenals de Socinians, loochenen de Ritschli-
anen den natuurlijke godsdienst der menschen;
zij verworpen alle natuurlijke Theologie; zij plaatsen
zich op hetzelfde dualistische en mechanische
standpunt ten opzichte van het heelal en het proces
der openbaring; en zij besteden hun kracht voor-
namelijk in scherpe critiek en pogingen tot ont-
binding van het geheele dogmatische proces van het
verleden.

6) De Socinians, wier houding op dit punt ten
slotte door Roomechen en Lutherchen gedeeld werd,
beschouwden den menschelijken geest, wat het reli-
gieuze betreft, als een *tabula rasa* en stonden op
het psychologisch standpunt der Nominalisten en
Scotisten in de middeleeuwen, der oude Grieksche
Sophisten, en der Empiricisten en Positivisten van den
nieuwen tijd. Hiertegenover stonden de theologen
der Gereformeerde kerk, die, door het veel duidel-
ijker besef van hun eigen geestelijk leven als *ver-
reveland* in Christus Jesus, zich gewoonlijk op het
psychologisch standpunt van Plato en Anselmus
stelden, terwijl velen hunner later bleken met Des
Cartes in te stemmen, die misschien gedurende zijn
afzondering in Holland meer van hen leerde, dan
zij van hem. De Gereformeerde theologen waren
dus de nieuwe stichters der natuurlijke Godge-
leerdheid op haar ware psychologische basis en hun
stelsel is door en door theistisch in den meest be-
grijpelijken en redelijken zin des woords. Niettegen-
staande een zekere popular geworden misverstand,
met voorafde verrijping door polemische Luther-
sche theologen, heeft de Gereformeerde Theologie,
hoewel redelijk in de hoogste betekenis, eigenlijk
geen verwantschap met het Socinianisme, maar is even
beslist anti-Sociniaans als het anti-Roomsch is; en
gedachtig aan hare schitterende polemiek tegen het
oude Socinianisme, zal geen theoloog van de Gere-
formeerde kerk, die waarlijk de basis, de geniale
conceptie en de vooruitzichten der Theologie, waar-
van hij erfgenaar is, verstaat, ooit in de verzoeking
komen om terug te vallen tot het Sociniaansche
standpunt, zooals, gelijk wij zagen, feitelijk gebeurd
is met de Lutherische theologie, gelijk die zich in
de Ritschliansche school ontwikkeld heeft.

7) De leer des Verbonds is de karakteristieke
Theologie van Schotland geworden en staat geschre-
ven op iedere bladzijde van de geschiedenis der
Schotsche kerk, die teruggaat tot Bullinger's *Com-
pendium* van 1556, het hoofdbeginsel der Westmin-
sterse Confessie, en die eerst tot meerdere forme-
le volmaaktheid is gevoerd — wel is waar vaak
met wat al te veel vernuftige vindingrijkheid —
door Cocceius en zijn school.

8) Van den beginne aan erkende de Gerefor-
meerde Theologie niet alleen het essentieel ka-
rakter der religie als zodanig, maar bepaalde te-
vens met een bewonderenswaardige juistheid en
nauwkeurigheid, dat zij, ingeschapen en potentieel,
een oorspronkelijk en onafscheidelijk bestanddeel
van de menselijke natuur uitmaakte, en stelde
deze belijdenis openlijk op het basis van het geheele
theologische stelsel. Dit werd gedaan in besliste op-
positie tegen de leer van het accidenteel en uitwen-
dig karakter der religie, zooals die door Roomechen,
Socinians en Lutherchen beleiden en bepleit werd
in de eeuw der Reformatie — en wel met het
speciale doel om er het cardinale punt in de Theo-
logie van te maken, waar tevens het verschil in
standpunt het duidelijkst zou uitkomen. De Roome-
schen beleiden, dat de oorspronkelijke religie geen
essentieel bestanddeel was van de menselijke na-
tuur, maar een *donum superadditum* of *donum su-
pernaturalis*, die door den val verloren was gegaan. De
Socinians leerden feitelijk, dat de mensch van na-
ture hoegenaamd geen religieus vermogen bezat, en
diesovereenkomstig, dat zijn gesteldheid in zijn na-
tuurlijken staat feitelijk een niet-religieuze is, slechts
geschikt voor een leven van zedelijke orde, verlicht
door de oefening des verstands, dat evenwel uit zich

zelf niet komen kon tot eenige waarachtige kennis
van God. Luther, die wel de gave der oorspronke-
lijke gerechtigheid erkende, hield toch staande, dat
zij zoo volkomen door den val verdoorden was, dat
de mensch in zijn natuurlijke zondigen staat niet
tot eenige kennis van God kon komen, maar zoo
diep gevallen was, dat hij, wat de religie aangaat,
neerlag „als een stok of een steen of een levenloos
beeld” (*Com. in Genes. 19*). Roomechen, Socinians
en Lutherchen kwamen dus, ieder langs hun
eigen weg tot de conclusie, dat er niet de minste
religieuze kennis in den mensch mogelijk was, en
dat hij voor al zijn kennis van God en Goddelijke
zaken geheel en al afhankelijk was van de uit-
wendige, bovennatuurlijke openbaring. Lijnrecht
tegenover dit standpunt handhaafden de grooten
Gereformeerde theologen het beginsel, dat, hoe-
wel door de zonde verdorven, de natuurlijke Gods-
kennis toch niet volkomen vernietigd was, dat
iedere menselijke ziel van nature begiftigd was
met een religieus vermogen, een religieuze neiging,
kiem of gevoelde behoefte, door God zelf inge-
plant, waardoor zij voortdurend in een zekere re-
ligieuze verwantschap met Hem gehouden werd en
bekwaam gemaakt om Zijne hogere Zelfopenbaring
te ontvangen.

9) Een tweede kenmerkend beginsel der Ge-
reformeerde Theologie is haar voortdurend streven
naar ware *objectieve kennis* van God, en haar op
den voorgrond plaatsen van de hoogste conceptie
van den levenden God als de leidende gedachte
van het gehele theologische stelsel. De kracht der
Gereformeerde Theologie is altijd geweest haar alles
beheerschende en transcendent leer van God. In
tegenstelling met alle bloot subjectieve stelsels, is
zij welbewust overheerschend objectief van karakter.
Zij streeft er naar God niet volkomen zekerheid te
kennen in zijn wezenlijke natuur, eigenschappen en
werkingen, voor zoover de door Hemzelf aan ons
geopenbaard. Zij voert onmiddellijk alleiding op tot
God, verklaart alle ding door God, en is medoende
terzelfder tijd het krachtigste protest tegen alle
subjectieve religies, die, wat de zaligheid betreft,
op het eindige en creaturelijke rusten, en geeft
tevens de meest volmaakte verklaring van de diepte
betekenis van het eindige heelal en het menselijk
leven in hun volstrekte afhankelijkheid van God
alleen. Dit is de basis van haar synthetisch en
speculatief karakter. De denkers onder dagen komen
al meer tot de treurige ontdekking van de onvol-
doendheid van een bloot subjectieve religie en van
de waardeloosheid zelfs van een wetenschap, phi-
losophie of religie, die alleen rekening houdt met
empirische of historische verschijnselen, zonder hun
diepten en absoluten grond in God te vinden.
De éénzijdig subjectieve religie, zoo overheerschend
in onze dagen, en door velen voor het kenmerk
van het Protestantisme gehouden, is bevonden zoo
veranderlijk, ledig en onzeker te zijn, dat wij nu
gedrigd worden door een algemeen agnosticisme, dat
volkomen wanhoopt aan de mogelijkheid van eenige
objectieve theologische waarheid. Het is aan dit
punt, dat de terugkeer tot de oorspronkelijke Theo-
logie der Gereformeerde kerk zijn grootste stuw-
kracht ontleent, en waardoor haar wederopleving
in deze eeuw haar diepste betekenis erlangt. Deze
Theologie is altijd beslist Theocentrisch of liever
gezegd Theisch, en in hare karakter, duidelijk
en allesbeheerschende vertolking van de gedachte,
dat God in de geheele schepping op verstaanbare
wijze geopenbaard is en dat deze openbaring door
inherent noodzakelijkheid en zekerheid haar top-
punt bereikt in de Christelijke leer der verlossing,
ligt voor ons nog altijd haar onschatbare en onver-
gelijkelijke waarde.

10) Zonder twijfel heeft het systeem behoefte aan
nieuwe ontwikkeling en uiteenzetting, vooral wat
de ethische zijde betreft, opdat zij in staat gesteld
wordt, meer vruchten af te werpen voor den ge-
heelen practischen arbeid van de Kerk en voor al
de nieuwe sociale problemen van onzen tijd. Maar
terwijl wij dit niet ontkennen, blijft het feit onan-
gevoerd, dat zij beweent heeft en te zijn met de
geheele uitgestrektheid der hedendaagsche weten-
schap, die meer en meer de religie in het geheel
komt, terwijl al de intellectuele krachten van onzen
tijd in dezelfde richting schijnen te sturen.

11) Het schijnt mij toe, dat het voornaamste ge-
vaar, dat nu onze Theologie bedreigt, niet ligt in
haar zoogenoemde verwerping of weerlegging door
de moderne wetenschap, maar in het meer voor-
bijgaans gevaar, dat zij verleid wordt om de
oude beproefde paden te verlaten om de epheme-
rische en verachtelijke nieuwigheden van den dag
na te sladderen. Terwijl het van het hoogste be-
lang is, dat onze Theologie voortdurend verrijkt
en uitgebreid worde door assimilatie van iedere
nieuwe waarheid, die aan haar verwant is, van
waar die ook komen moge, is het van niet min-
der belang, dat zij voortbewogen worde langs
haar eigen banen en bewaard blijve tegen den
chaos van niet verwante ideeën, die vijandig zijn
aan den speciaal vorm van het Christelijk leven
en de Christelijke denkwijze onzes volks. En an-
der twijfel al dit het beste worden bewerkt, door
hare theologische ontwikkeling voort te zetten in
overeenstemming met de groote fundamentele
beginselen en de onuitputtelijke bronnen van het een-
maal aangenomen stelsel. De verdere ontplooiing
zal dan een zuiver historische voortzetting van het
verleden zijn, die voortdurend voeling blijft houden
met het actuele leven der Kerk, en awanger zal
zijn van nieuwe daden — „zonder haast, zonder
rust,” en zonder het gevaar of de botsing van ge-
heel onbekende of onzeker proefnemingen.

Officiële Berichten.

(Met verkorting uit het Kerkblad van 20 Jan. 99.)

Generale Synode van „De Gerefor-
meerde kerken in Nederland,” te
houden in den j